ΕΤΟΣ Γ΄. 'Εν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 16 Ἰουνίου 1913 ΑΡΙΘ. 130.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

» *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν....*
» *ποιητὴν Οὐρανοῦ καὶ Γῆς».*

Εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν εἴδομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ πλάστης τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ἔπλασε τοῦτον οὐχὶ διὰ τοῦ δημιουργικοῦ αὐτοῦ κελεύσματος, ὅπως ἐδημιούργησε τὰ ἄλλα ὄντα, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἔπλασεν ἐκ τοῦ χοὸς, τὴν δὲ ψυχὴν ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ταὐτοχρόνως εἴδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἀριστοτέχνημα τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἄπειρον σοφίαν ἀνευρίσκομεν ἐν ἑκάστῳ τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Σήμερον ἂς ἐξακολουθήσωμεν τὴν περὶ ἀνθρώπου ὁμιλίαν καταδεικνύοντες τὴν θείαν σοφίαν καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξηγοῦντες τὴν ἔκφρασιν τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ***κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ.***

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον σῶμα, ἀλλ' εἶναι ψυχὴ καὶ σῶμα. Ἄλλαις λέξεσι, τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ψυχήν, ἥτις ζωογονεῖ, ζωοποιεῖ αὐτό, ψυχήν, ἥτις εἶναι ἀπολύτως διακεκριμένη τοῦ σώματος, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις εἶναι ἡνωμένη διὰ δεσμῶν ἀδιαρρήκτων καὶ ταυτοχρόνως μυστηριωδῶν, ἔχει ψυχήν, ἄνευ τῆς ὁποίας τὸ σῶμα θὰ ἦτον ἁπλοῦν ἄγαλμα, ὡραῖον μὲν ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ ψυχρὸν καὶ ἄψυχον. Τὸ σῶμα κέκτηται ψυχήν, ἥτις εἶναι πνεῦμα, καθαρὸν πνεῦμα, ἄνευ

οὐδεμιᾶς ἀναμίξεως μὲ ὕλην, ὅσον λεπτὴ καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι αὕτη, ὅσον αἰθερίαν καὶ ἂν ἤθελεν ὑποθέση τις αὐτήν, πνεῦμα, ὅπως οἱ Ἄγγελοι, καίτοι κατώτερον τῶν Ἀγγέλων. Ὁ ἄνθρωπος κέκτηται ψυχήν, ἥτις εἶναι ἀθάνατος, ὄχι μόνον διότι ὁ μόνος δυνάμενος νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὴν Θεὸς δὲν θέλει ποτε ἐξαφανίσῃ ταύτην, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ φύσεως εἶναι τοιαύτη, ἀθάνατος, ἀδιαίρετος, ἀδιάλυτος. Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, ὅστις τὰ πάντα καταβιβρώσκει καὶ ὁ θάνατος, ὅστις οὐδενὸς φείδεται, οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχουσιν ἐπ᾿ αὐτῆς ἰσχύν. Ἡ ἰδία ἡ ψυχὴ ἔν τινι τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυῒδ λέγει, οὐδέποτε θὰ ἀποθάνω, ἀλλὰ πάντοτε, θὰ ζῶ, *«οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι»*. Ὁ ἄνθρωπος κέκτηται ψυχὴν τέλος, ἡ ὁποία φαντάζεται, αἰσθάνεται, σκέπτεται, διανοεῖται, κρίνει, ἀναμιμνήσκεται, ἡ ὁποία ἀφ᾿ ἑαυτῆς ἐνεργεῖ, χωρὶς νὰ ἐκβιάζηται εἰς ἐνέργειαν· ἡ ψυχὴ εἶναι ἐλευθέρα, καὶ ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς ἑαυτῆς ἐλευθερίας, ἡ ψυχὴ εἶναι ἐλευθέρα, καὶ ποιεῖται τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς χρῆσιν ὅπως θέλει. Ὁ Θεός, λέγει ἡ ἁγία Γραφὴ ἐν τῇ εἰκονικῇ αὐτῆς γλώσσῃ, παρέθηκεν ἐνώπιον ἡμῶν ὕδωρ καὶ πῦρ· εἰς τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν κεῖται νὰ ἐκτείνωμεν τὴν ἡμετέραν χεῖρα εἰς τοῦτο ἢ εἰς ἐκεῖνο, εἰς τὸ πῦρ ἢ εἰς τὸ ὕδωρ· *«παρέθηκέ σοι πῦρ καὶ ὕδωρ, οὗ ἐὰν θέλῃς ἐκτενεῖς » τὴν χεῖρά σου»*. Ἡ ψυχή, λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, εἶναι « οὐσία ζῶσα, ἁπλῆ καὶ ἀσώματος, εἰς σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς ἐκ τῆς » φύσεως αὐτῆς ἀόρατος, ἀθάνατος, λογική τε καὶ νοερά, ἀσχημάτιστος, » μεταχειριζομένη τὸ σῶμα ὡς ὄργανον καὶ παρέχουσα εἰς τοῦτο ζωήν, » αὔξησιν καὶ αἴσθησιν καὶ γέννησιν». «Ἡ ψυχή, λέγει ὁ αὐτὸς θεῖος » Δαμασκηνός, εὑρίσκεται εἰς τὸ σῶμα καθὼς τὸ πῦρ εἰς τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον· κατοικεῖ δὲ εἰς τὸ σῶμα ὥσπερ βασιλεὺς εἰς παλά» τιον». Ἐκ τῶν εἰρημένων δείκνυται πόσον πλανῶνται οἱ ἀσεβεῖς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι φαντάζονται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῷον τελειότερον τῶν λοιπῶν ζῴων, ἢ ὅτι εἶναι μηχανὴ λειτουργοῦσα ἐφ᾿ ὅσον ἡ κινητήριος αὐτῆς δύναμις ἐπιτρέπει αὐτῇ τοῦτο.

Λοιπόν, Χριστιανοί μου, ὁ Θεὸς εἶναι ὁ πλάσας τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἐμφυσήσας εἰς τὸ σῶμα τοῦτο τὴν ἄϋλον καὶ ἀθάνατον ψυχήν. Τὸ σῶμα τόρα εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συνδέει τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν γῆν καὶ τὸν ὑλικὸν τοῦτον κόσμον. Χωρὶς τὸ σῶμα ἡ ψυχὴ δὲν δύναται νὰ ἐνεργῇ καὶ ζῇ ἐν τῷ ὁρατῷ τούτῳ κόσμῳ. Ἡ ψυχὴ δὲ πάλιν συνδέει τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν πνευματικὸν κόσμον. Οὕτω δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει ὁ κρίκος δύο ἑτερογενῶν κόσμων τοῦ ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου. Ὅταν δὲ ἀποχωρίζωνται ἀλλήλων τὰ συστατικὰ ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου μέρη, τότε, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὸ μὲν σῶμα ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν, ἡ δὲ ψυχὴ πρὸς τὸν Θεόν. *«Καὶ ἐπι» στρέψει ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψει πρὸς τὸν » Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτό»*. Ὑπάρχουσι τόρα τινὲς οἱ ὁποῖοι φαντάζονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει καὶ τρίτον συστατικὸν μέρος, τὸν νοῦν, εἴτε τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἰδιαίτερον συστατικόν, ἀλλὰ τὸ καθαρώτατον τῆς ψυχῆς μέρος, καθὼς καὶ ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι τὸ καθαρώτατον τοῦ σώματος μέρος, ὅπως διδάσκει ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός. «Οὐχ ἕτερον ἔχει » παρ᾿ ἑαυτῇ ἡ ψυχὴ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρώτατον· ὥσπερ

» γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς». Ἰδοὺ ὁποῖός τις εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλασθεὶς ἄνθρωπος. Σοφός τις τῶν νεωτέρων χρόνων λέγει. Οἱ γεωγράφοι ἐξεικονίζουσιν ὁλοκλήρους ἐπαρχίας, βασίλεια, χώρας ἢ καὶ τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον διὰ συντόμων τινῶν γραμμῶν ἐπὶ τῶν γεωγραφικῶν πινάκων μὲ τοιαύτην δεξιότητα, ὥστε χώρας κατεχούσας ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἀπεράντους ἐκτάσεις καὶ εἰς μακρὰς ἀπ' ἀλλήλων κειμένας ἀποστάσεις, δύναταί τις νὰ ἴδῃ μὲ ἓν βλέμμα. Ὁ Θεὸς μετὰ τῆς αὐτῆς καθαρότητος καὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας ἀνεπαρέστησεν ὁλόκληρον τὸ σύμπαν, ὁλόκληρον τῆς δημιουργίας τὸ ἔργον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἢ, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ καλλίτερον, ἐξεικόνισεν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ προβῶμεν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν λέξεων ***εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις Θεοῦ.***

«*Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ » καθ' ὁμοίωσιν.... Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα » Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν*». Τί ἆρά γε σημαίνει ἡ ἔκφρασις αὕτη; Τί σημαίνει τὸ κατ' εἰκόνα, τί δὲ τὸ καθ' ὁμοίωσιν; Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων τὸ μὲν ***κατ' εἰκόνα*** ἀναφέρεται εἰς τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι εἰς τὸ νοερὸν καὶ τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ, τὸ δὲ ***καθ' ὁμοίωσιν*** εἰς τὸ τέλος πρὸς τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ σπεύδῃ ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσων καὶ τελειοποιῶν ἑαυτὸν ἠθικῶς. «Κατ' εἰκόνα μὲν λέγεται πᾶς ἄνθρωπος, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστο- » μος, κατὰ τὸ τοῦ νοὸς ἀξίωμα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς, ἤτοι τὸ ἀκατάληπτον, » τὸ ἀθεώρητον, τὸ ἀθάνατον, τὸ αὐτεξούσιον, τὸ ἀρχικὸν καὶ τεκνογο- » νικὸν καὶ οἰκοδομικόν· καθ' ὁμοίωσιν δὲ κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον καὶ » τὰς θεωνύμους ταύτας καὶ θεομιμήτους πράξεις, ἤγουν κατὰ τὸ φιλαν- » θρώπως πρὸς τὸ ὁμογενὲς διακεῖσθαι, οἰκτείρειν τε καὶ ἐλεεῖν καὶ ἀγα- » πᾶν τὸν ὁμόδουλον, εὐσπλαγχνίαν τε πᾶσαν καὶ συμπάθειαν ἐνδείκνυ- » σθαι.... Καὶ τὸ μὲν ***κατ' εἰκόνα*** πᾶς ἄνθρωπος κέκτηται, ἀμεταμέλητα » γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν σπάνιοι καὶ μόνοι » οἱ ἐνάρετοι καὶ ἅγιοι καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα κατὰ τὸ δυνατὸν » ἀνθρώποις μιμούμενοι». «Τὸ μὲν κατ' εἰκόνα, λέγει καὶ Ἰωάννης ὁ » Δαμασκηνός, τὸ νοερὸν δηλοῖ καὶ αὐτεξούσιον, τὸ δὲ ***καθ' ὁμοίωσιν*** » τὴν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοίωσιν».

Λοιπόν, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, οἱ ἄνθρωποι ἐπλάσθημεν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. Ἐλάβομεν δηλονότι παρὰ τοῦ Πλάστου ἡμῶν Θεοῦ ὅλας ἐκείνας τὰς πνευματικὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας ἔχει καὶ ὁ Θεός, οὐχὶ ὅμως τελείας, οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον, ἀλλὰ καθ' ὅσον συμβιβάζονται μὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν καθὸ κτισμάτων καὶ πεπερασμένων ὄντων. Λόγου χάριν. Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα ἀπείρως καὶ ἀπολύτως λογικόν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ λόγον, οὐχὶ ὅμως ἄπειρον καὶ ἀπόλυτον, ἀλλὰ πεπερασμένον καὶ σχετικόν. Ὁ Θεὸς εἶναι παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε τὴν ἐπὶ τῶν ζῴων καὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου δεσποτείαν καὶ κυριότητα. «*Ποιήσωμεν » ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν » ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτηνῶν*

» *καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν, τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς » γῆς».* Ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ τὴν ἀθανασίαν. Ἰδοὺ τὸ κατ' εἰκόνα. Ὁ Θεὸς εἶναι πανάγιος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ τὴν δύναμιν νὰ ἀνέλθῃ ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἁγιότητος, νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς ἅγιος. Ὁ Θεὸς εἶναι παντέλειος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ τὴν δύναμιν καὶ ἱκανότητα νὰ ἀνυψώσῃ ἑαυτὸν εἰς τὰ ὕψη τῆς τελειότητος. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ τελεία καὶ ἀπόλυτος ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἀνέλθῃ ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς αὐτοθυσίας. Ἰδοὺ καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἤδη κατανοεῖτε, ὅτι ***κατ' εἰκόνα μὲν Θεοῦ*** εἴμεθα πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐκ φύσεως, ***καθ' ὁμοίωσιν*** δὲ πάλιν εἴμεθα, διότι ἔχομεν πάσας τὰς ἱκανότητας, ὅλα τὰ μέσα καὶ ὅλην τὴν δύναμιν νὰ γίνωμεν τοιοῦτοι, ἀρκεῖ οἱ ἴδιοι νὰ θελήσωμεν τοῦτο. Ὥστε τὸ νὰ γίνωμεν καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἡμετέρας θελήσεως. «Τὸ μὲν » κατ' εἰκόνα ἔχεις ἐκ τοῦ λογικὸς εἶναι, καθ' ὁμοίωσιν δὲ γένῃ ἐκ τοῦ » χρηστότητα ἀναλαβεῖν», λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος.

Σημειώσατε μεθ' ὅλα ταῦτα, Χριστιανοί μου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ δι' οὐδένα ἄλλον λόγον καὶ πρὸς οὐδένα ἄλλον σκοπόν, εἰμὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ γείνῃ καὶ ὅμοιος τῷ Θεῷ κατὰ τὴν ἠθικὴν τελειότητα. Ἰδοὺ τὸ τέλος, ἰδοὺ ὁ σκοπὸς πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ τείνουν ὅλαι αἱ ἐπὶ τῆς γῆς προσπάθειαι τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ Χριστιανοῦ. Εἶναι δὲ δυνατὸν καὶ εὔκολον τὸ τοιοῦτον εἰς τὸν Χριστιανὸν μάλιστα, διότι ἔχει ὅλα τὰ πρὸς τοῦτο συντείνοντα μέσα, διότι ἔχει ἀπεριόριστον δύναμιν πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου, διότι πρὸς τοῦτο τέλος ἔχει συνεργοῦσαν καὶ τὴν θείαν χάριν. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει του τὸν μέγαν τοῦτον ἠθικὸν προορισμὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τὰς κτηνώδεις τοῦ σώματος ὁρμὰς οὗτος ἀμαυρώνει τὸ ***κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ,*** καταπατεῖ τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ προορισμὸν καὶ ὑποβιβάζει ἑαυτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλόγων ζῴων.

Ἐμάθομεν, Χριστιανοί μου, ὁποῖός τις εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁποῖόν τι εἶναι τὸ σῶμα καὶ ὁποία τις ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Ἤδη πρέπει νὰ μάθωμεν ὅτι ἔχομεν καθῆκον νὰ σεβώμεθα τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ Θεοῦ. Σεβασθῶμεν τὸ ἡμέτερον σῶμα! Μακρὰν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, μακρὰν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων χειρῶν, μακρὰν ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν αἰσθήσεων, πᾶν ὅπερ δύναται νὰ μολύνῃ αὐτό.

Σεβασθῶμεν τὴν ἡμετέραν ψυχήν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ πολυτιμώτερον μέρος τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως, τὴν ἡμετέραν ψυχήν, ἡ ὁποῖα ἐδημιουργήθη ἀθάνατος, καὶ ἡ ὁποία ὑπερτερεῖ τὸ σῶμα τοσοῦτον, ὅσον ὁ ἀδάμας ὑπερτερεῖ τὴν θήκην, ἐν ᾗ οὗτος εἶναι ἐγκεκλεισμένος.

Τέλος μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἐπλάσθημεν καθ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὅτι τὴν ἱερὰν ταύτην εἰκόνα ὀφείλομεν νὰ φυλάττωμεν ἀμόλυντον, ὅτι ὀφείλομεν νὰ διατηρῶμεν ταύτην πάντοτε ἀπαστράπτουσαν ἐκ κάλλους καὶ καθαρότητος μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν θέλει εὐδοκήσει ὁ Κύριος νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' ἡμῶν ταύτην. Γένοιτο!

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'.

ΙΑ'. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΣ

«Καὶ ὡς ἤγγισεν (ὁ Ἰησοῦς), ἰδὼν τὴν πόλιν »ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, λέγων ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σύ, »καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, τὰ πρὸς εἰρή-»νην σου!» (Λουκ. 19, 41).

«Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πα-»ραβολὰς ταύτας μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἐλθὼν »εἰς τὴν Πατρίδα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ »συναγωγῇ αὐτῶν.... ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· οὐκ »ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰμὴ ἐν τῇ Πατρίδι αὐ-»τοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ» (Λουκ. 13, 53, 58).

«Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν (ὁ Ἰησοῦς). οὐκ ἀπε-»στάλη εἰμὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου »Ἰσραήλ». (Ματθ. 15, 24).

«Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ (ὁ Παῦλος) ἀνάθεμα »εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, »τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν »Ἰσραηλῖται». (Ρωμ. 9, 3).

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, Τὰ ρητὰ τὰ ὁποῖα σᾶς ἀνέγνωσα προηγουμένως εἶναι ἀντιγεγραμμένα ἀπὸ τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Τὰ ρητὰ ταῦτα δίδουν μόνα των τὸ θέμα τῆς σημερινῆς μας ὁμιλίας, καὶ συγχρόνως μᾶς δεικνύουν καὶ τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα θὰ τὸ πραγματευθῶμεν σήμερον. Τί εἶναι πατρίς; Συμβιβάζεται ἡ ἔννοια τῆς πατρίδος μὲ τὸν γενικὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ἔχει ἡ θρησκεία μας; Ἐπιτρέπεται νὰ ἀγαπᾷ τις περισσότερον τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος του ἀπὸ τοὺς ἄλλους τόπους καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους; Ἰδοὺ τὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα θέματα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν σήμερον.

Μερικοὶ παρεξηγοῦν τὴν περὶ ἀγάπης χριστιανικὴν διδασκαλίαν· καὶ τί λέγουν; Ὁ Χριστιανισμός, λέγει, διδάσκει ὅτι εἰς τὴν ἀγάπην μας πρὸς τὸν πλησίον δὲν πρέπει νὰ κάμνωμεν διάκρισιν μεταξὺ φίλου καὶ ἐχθροῦ, μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, μεταξὺ Ἕλληνος καὶ Ἰουδαίου, μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου· διότι ὅλοι οὗτοι εἶναι ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ ἴσοι ἀπέναντι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀπ' ἐδῶ τί συμπεραίνουν οἱ τοιοῦτοι; Λοιπόν, λέγει, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πατρὶς τοῦ Χριστιανοῦ πρέπει νὰ θεωρῆται κάθε τόπος τῆς σφαί-

ρας μας καὶ πατριῶταί μας εἶναι γενικῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Καὶ μᾶς λέγουν οὗτοι, οἱ λεγόμενοι κοσμοπολῖται· πῶς λοιπὸν ἔρχεσθε σεῖς καὶ μᾶς ὁμιλεῖτε ἐξ ὀνόματος τοῦ Εὐαγγελίου περὶ πατρίδος, καὶ περὶ φιλοπατρίας καὶ περὶ ἰδιαιτέρων καθηκόντων πρὸς τὸ ἔθνος; Εἶναι τὸ ἴδιον ὡς ἐὰν ἐζητεῖτε τὴν εὐρυτάτην, τὴν γενικωτάτην ἀγάπην τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ὅλον τὸν κόσμον καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπεροχήν, καὶ τὴν θείαν ἰδιότητα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ νὰ τὴν περιορίσετε εἰς τὰ στενὰ ὅρια μιᾶς μικρᾶς πατρίδος καὶ ἑνὸς ὡρισμένου ἀριθμοῦ συμπατριωτῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα τῆς λεγομένης κοσμοπολιτικῆς θεωρίας. Τί δυνάμεθα δὲ νὰ ἀντείπωμεν ἡμεῖς εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην; Ὅτι εἶναι οἰκτρὰ σύγχυσις τῆς γενικῆς ἀγάπης τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὴν μερικήν, τὴν ὁποίαν βέβαια δὲν ἐννοεῖ οὗτος νὰ καταπνίξῃ μέσα εἰς τὸ πέλαγος τῆς πρώτης. Ἂν θέλετε νὰ ἠξεύρετε ὁ Χριστὸς μὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του ζητεῖ νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ ἀναμεταξύ μας τὴν ἰδικήν του πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην, ἡ ὁποία ἦτο τόση «ποῦ στόμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ πῇ, καρδία νὰ φανερώσῃ· διότι εἶναι μεγάλη σὰν τὰ ἔργα του, πλατεία σὰν τὴν καρδιά του», ὅπως ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν εἷς εὐλαβής μας ποιητής. Ποίους ἠγάπα ὁ Χριστός; Ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Χάριν τίνων ἐσταυρώθη; Πρὸς σωτηρίαν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ὅμως μὲ τοῦτο δὲν ἠμποδίζετο νὰ σχετίζεται περισσότερον μὲ ἕνα ὡρισμένον τόπον, τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς του καὶ τῆς ἐνεργείας του. Καὶ ὅμως ἀκόμη δὲν ἠμποδίζετο νὰ φαίνεται, ὅτι ἐνδιαφέρεται περισσότερον μὲ ὡρισμένον ἀριθμὸν καὶ μὲ ἰδιαιτέραν φυλὴν ἀνθρώπων, μὲ τοὺς ὁποίους ὡμίλει τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, καὶ μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν ἱστορικὰς σχέσεις καὶ εἶχαν ὁμοίας ἐλπίδας οἱ οἰκεῖοί του. Μίαν φορὰν ὁ τόσῳ μεγαλόδωρος Χριστός, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον χάριν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ἠρνήθη εἰς μίαν ἐθνικὴν γυναῖκα τὴν θαυματουργικήν του βοήθειαν, ἐπειδή, εἶπεν, ὅτι τὴν ἔχει προωρισμένην ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὁμοεθνεῖς του. Ἂν ἀναφέρει δὲ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ὅτι ἔκλαυσε καμμίαν φορὰν εἰς τὴν ζωήν του ὁ Κύριος ἡμῶν, τοῦτο συνέβη εἰς δύο περιστάσεις· πρῶτον εἰς τὸν θάνατον τοῦ φίλου του καὶ συμπατριώτου Λαζάρου, καὶ δεύτερον εἰς τὴν πρόβλεψιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε περὶ τοῦ τέλους τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὅταν δηλαδὴ προεῖδε τὴν φοβερὰν καταστροφὴν τῆς πρωτευούσης τοῦ ἔθνους του. Τί λοιπὸν συμπεραίνομεν ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω; Ὅτι ναὶ μὲν ὁ Χριστὸς μᾶς ἔδωκε τὸ Εὐαγγέλιόν του καὶ μᾶς ἐδίδαξε τό: ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἀλλ' ὁ ἴδιος πάλιν μᾶς ἐδίδαξε τό: ἀγάπα πρῶτα πρῶτα τὸν συμπατριώτην σου, ὅστις εἶναι ὁ πλησιέστερός σου, καὶ τό: ἀγάπα ἐν πρώτοις τὴν πατρίδα σου, μὲ τὴν ὁποίαν σὲ συνδέουν τόσοι ἰδιαίτεροι δεσμοί, οἱ ὁποῖοι ἐκ φύσεως σὲ κρατοῦν πλησίον εἰς αὐτήν. Ἐνδεχόμενον, λέγει, οἱ συμπατριῶταί σου νὰ σὲ καταδιώξουν ἐκ φθόνου ἢ παρεξηγήσεως ἢ ἄλλης αἰτίας· ἐν τούτοις ἡ ἀγάπη σου πρέπει νὰ μένῃ πάντοτε διὰ τὴν πατρίδα σου καὶ διὰ τὸ ἔθνος σου. Καὶ πράγματι, ἀγαπητοί, ἐφάνησαν ἄλλοι ἄνθρωποι πρὸς ὅμοιόν των τόσον ἄστοργοι καὶ ἀπάνθρωποι ὅσον οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν; Καὶ ὅμως ἠξεύρετε ὁποῖοι ἦσαν οἱ τελευ-

ταῖοί του λόγοι πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν πρωτεύουσαν τῆς πατρίδος του; Ἦσαν λόγοι τόσης στοργῆς καὶ τόσης ἀγάπης, τὴν ὁποίαν μόνον καρδία φιλοστόργου μητρὸς πρὸς τὸν μονογενῆ της υἱὸν δύναται νὰ αἰσθανθῇ. «Ἱερουσαλήμ, λέγει, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ οὐκ ἠθελήσατε». Νὰ σᾶς εἰπῶ τί ἔκαμαν καὶ εἰς τὸν Παῦλον οἱ ὁμοεθνεῖς του Ἰουδαῖοι· πέντε φορὰς ἔλαβεν ἀπ᾿ αὐτοὺς παρὰ μίαν τεσσαράκοντα· τρὶς φορὰς τὸν ἐρράβδισαν, μίαν φορὰν τὸν ἐλιθοβόλησαν, ἄλλοτε ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῇ ἀπὸ τοὺς ἰδίους. Καὶ ὅμως παρ᾿ ὅλα ταῦτα τὸ ἔθνος του, τὴν πατρίδα του, τοὺς πατριώτας δὲν τοὺς ἐμίσησέ ποτε· ἀπ᾿ ἐναντίας μάλιστα· ἠξεύρετε τί ἦτο ἕτοιμος ὁ Παῦλος χάριν αὐτῶν νὰ κάμῃ; Τὸν Χριστὸν ἠγάπα τόσον πολύ, ὥστε ἔλεγεν ὅτι τίποτε ἀπολύτως δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην του ταύτην, οὔτε ἡ θλῖψις, οὔτε ἡ στενοχωρία, οὔτε ὁ διωγμός, οὔτε ἡ πεῖνα, οὔτε ἡ πενία, οὔτε ὁ κίνδυνος, οὔτε ἡ μάχαιρα, οὔτε τίποτε ἄλλο. Καὶ ἐν τούτοις χάριν τῶν *συγγενῶν του κατὰ σάρκα*, ἤτοι χάριν τῶν ὁμοεθνῶν του Ἰσραηλιτῶν δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ χωρισθῇ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀπὸ τὸν λατρευτόν του Χριστόν· «ηὐχόμην γὰρ αὐτός, λέγει, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Ἂν ἤξευρα, λέγει, ὅτι θὰ ὠφελοῦντο οἱ πατριῶταί μου μὲ τὴν ἰδικήν μου αἰώνιον καταδίκην καὶ μὲ τὸν χωρισμόν μου ἀπὸ τὸν Χριστόν, εὐχαρίστως θὰ ἔκαμνα πρὸς χάριν των τὴν θυσίαν αὐτήν. Βλέπετε, ἀγαπητοί, θαυμασίαν αὐταπάρνησιν χάριν τῶν πατριωτῶν;

Ποῖος λοιπὸν δύναται, ὀρθῶς ἐννοῶν καὶ ἑρμηνεύων τὸν θεῖον λόγον τῆς Κ. Δ. νὰ εἴπῃ, ὅτι οὗτος δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἰδιαιτέραν ἀγάπην τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς του; Εἴδαμεν προηγουμένως τὰ διδακτικώτατα παραδείγματα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀλλ᾿ ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ παρατηρήσωμεν καὶ εἰς τὴν Π. Δ. ἡ ὁποία εἶναι καὶ αὐτή, ὡς εἴπαμεν, λόγος τοῦ Θεοῦ, θὰ εὕρωμεν καὶ εἰς αὐτὴν πλεῖστα ὅσα συγκινητικώτατα παραδείγματα τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν πατρίδα. Καὶ νὰ σᾶς ἐρωτήσω: ποῖος δὲν ζηλεύει τὴν ζωὴν τῶν βασιλοπαίδων εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα; Ἐν τούτοις θὰ τὸ πιστεύσετε; Ὁ Μωϋσῆς, ὅστις ἔζη εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου ὡς θετὸς υἱὸς τῆς κόρης του ἀφῆκεν αὐτὰ μόνος του καὶ ἐπῆγε μὲ τοὺς τυραννουμένους ὁμοεθνεῖς του· προτιμῶ, λέγει, τὰς κακουχίας τῶν ὁμοφύλων μου παρὰ τὴν πρόσκαιρον ἁμαρτωλὸν διασκέδασιν τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων τῆς Αἰγύπτου. Ὁ προφήτης Δανιὴλ ἦτο μέγας καὶ πολὺς εἰς τὴν ξενιτείαν, τὴν πατρίδα του ὅμως τὴν Ἱερουσαλὴμ δὲν λησμονεῖ ποτὲ μήτε μέσα εἰς τὰς τιμὰς καὶ τὰ μεγαλεῖά του. Ἀλλὰ τί κάμνει; Ἔχει ἀνοικτὰ τὰ παράθυρα τοῦ δωματίου του, τὰ πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἰουδαίας, διὰ νὰ προσεύχηται ἀπ᾿ ἐκεῖ ἐστραμμένος πρὸς τὴν πατρίδα του. Καὶ διὰ νὰ μὴ φέρω ἄπειρα ὅμοια παραδείγματα φιλοπατρίας, ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς ἀναγνώσω μίαν προσευχήν, τὴν ὁποίαν ἔκαμναν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι Ἰσραηλῖται πρὸς τὸν Θεόν. Τὸν παρεκάλουν θερμῶς νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Βαβυλωνίων

καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ἁγίαν των πατρίδα. Ἀκούσατε τὴν θερμὴν αὐτὴν δέησιν· καὶ θὰ νομίσετε ὅτι εἶναι ἡ δέησις τὴν ὁποίαν ἔκαμναν καὶ οἱ δυστυχεῖς ἰδικοί μας πατέρες εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλλοθρήσκου καὶ ἀλλοεθνοῦς τυραννίας. «Κύριε, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ πάντων κτίστης, ὁ φοβερὸς καὶ ἰσχυρὸς καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων, ὁ μόνος βασιλεύς, ὁ μόνος χορηγός, ὁ μόνος δίκαιος καὶ παντοκράτωρ καὶ αἰώνιος, ὁ διασώζων τὸν Ἰσραὴλ (τοὺς Ἰσραηλίτας) ἐκ παντὸς κακοῦ, ὁ ποιήσας τοὺς πατέρας ἐκλεκτοὺς καὶ ἁγιάσας αὐτούς, πρόσδεξαι τὴν θυσίαν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου Ἰσραήλ, καὶ διαφύλαξον τὴν μερίδα σου (τὸν ἐκλεκτόν σου Ἰσραηλιτικὸν λαὸν) καὶ καθαγίασον. Ἐπισυνάγαγε τὴν διασπορὰν ἡμῶν (ἕνωσον τοὺς πανταχοῦ τοῦ κόσμου διεσπαρμένους ὁμοφύλους)· ἐλευθέρωσον τοὺς δουλεύοντας ἐν τοῖς ἔθνεσι (εἰς τοὺς Ἐθνικούς), τοὺς ἐξουθενημένους καὶ βδελυκτοὺς (τοὺς περιφρονουμένους) ἔπιδε, (ἐπίβλεψον), καὶ γνώτωσαν τὰ ἔθνη (οἱ Ἐθνικοὶ) ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν· βασάνισον τοὺς καταδυναστεύοντας καὶ ἐξυβρίζοντας ἐν ὑπερηφανίᾳ· καταφύτευσον (ἐπανάφερε, ἀποκατάστησον) τὸν λαόν σου εἰς τὸν τόπον τὸν ἅγιόν σου (τὴν Παλαιστίνην) καθὼς εἶπε Μωσῆς». Αὐτὴ ἦτο ἡ πατριωτικὴ εὐχὴ τῶν ὑποδούλων Ἰσραηλιτῶν, ἥτις βέβαια δὲν δεικνύει ἄλλο παρὰ τὸ βαθύτατον αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ.

Ἂς τὸ ἐπαναλάβω λοιπὸν πάλιν. Ἐκτὸς τῆς Κ. Δ. καὶ ἡ Π. Δ. ἀναγνωρίζει τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα καὶ διὰ μέσου πολλῶν ὡραιοτάτων παραδειγμάτων διδάσκει τὸν πατριωτισμόν. Τί μόνον; Ὅτι δι᾿ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν οἱ σχετικοὶ μὲ τὸ παρὸν ζήτημα ἔχουν περισσότερον κῦρος. Τί μᾶς φανερόνουν λοιπὸν τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα; Πρῶτον ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος θὰ ἀνήκῃ εἰς μίαν ἰδιαιτέραν γενέθλιον γῆν, πατρίδα δηλαδή. Δεύτερον ὅτι δύναται καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῇ διόλου ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἀρνηθῇ, νὰ ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, ὥστε νὰ θυσιάζῃ τὴν ζωήν του ἐξ ἴσου καὶ χάριν τῶν ὁμοεθνῶν καὶ πατριωτῶν του καὶ πρὸς ὄφελος καὶ τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος. Διότι μήπως ἡ θυσία χάριν τῶν εὐγενῶν σκοπῶν μιᾶς πατρίδος δὲν εἶναι συγχρόνως ὑπηρεσία τοῦ γενικοῦ καλοῦ; Τρίτον δύναταί τις καὶ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν νὰ εἶνε, ὅπως ὁ Παῦλος, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ λησμονήσῃ τὸν ἐθνισμόν του καὶ νὰ χάσῃ τὸν πατριωτισμόν του. Εἶμαι, λέγει ὁ Παῦλος, εἶμαι ὀφειλέτης καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ εἰς σοφοὺς καὶ ἀνοήτους καὶ κηρύττω τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον εἶναι «δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι». Ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ τὴν ἐθνικότητά μου· εἶμαι περιτετμημένος κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον, κατάγομαι ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Βενιαμίν, εἶμαι γνήσιος Ἑβραῖος κατετασσόμην εἰς τὴν τάξιν τῶν φανατικῶν Φαρισσαίων, πρὸ τοῦ νὰ πιστεύσω εἰς τὸν Χριστόν. Ἰδοὺ πῶς ἐξεφράζετο ὁ Παῦλος· ἐκαυχᾶτο διὰ τὴν καταγωγήν του ἐκ τῶν Ἰουδαίων· ἀπεδείκνυε τοιουτοτρόπως ὁ Παῦλος ὅτι ἠγάπα ἰδιαιτέρως τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος του. Ἀλλὰ τί κυρίως εἶναι ἡ πατρὶς εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν περισσότερον εἰς ἄλλην ὁμιλίαν.